

НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА УСКОРЕНИЯ АРБИТРАЖ В КОНТЕКСТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ПРАКТИКИ

Д-р Емине Иляз

Бургаски свободен университет

Резюме. Продължителността на съдебните процеси пред национален съд и високите им разходи са две от основните причини за появата на арбитража. Арбитражът спомага за провеждането на по-кратки и по-евтини съдебни процеси и дава възможност съдебният процес да се проведе от експерти според волята на участващите страни. Ето защо арбитражът е изключително важен при уреждането на търговски спорове, които могат да продължат дълго време. Въпреки това с течение на времето, поради нарастващия интерес по отношение на арбитража и естеството на споровете, заведени пред арбитража, процесите започнаха да отнемат повече време с високи разходи. За се преодолее това затруднение, се появява концепцията за ускорен арбитраж с опростени процедури и бързо провеждане на процеса.

В това изследване ще се представи правен анализ на ускорения арбитраж, предимства и недостатъци на ускорения арбитраж, ще се наблегне на отличителните свойства на ускорения арбитраж, като се вземат предвид разпоредбите в сравнителното право. Тук ще бъдат подробно обяснени перспективата и общите принципи на ускорения арбитраж, регулиран от арбитражни институции в Европа, Америка и Азия. И накрая, ще бъде оценена връзката между общите принципи на арбитража и пригодността на ускорения арбитраж спрямо тези принципи.

Ключови думи: ускорен арбитраж; институционален арбитраж; продължителност на процеса; право на справедлив процес

ВЪВЕДЕНИЕ

Арбитражът е алтернативен метод за разрешаване на спорове, който се използва за разрешаване на търговски спорове по света от много години. В арбитража страните могат свободно да определят броя на арбитражите, мястото на арбитража, приложимото право, езика на арбитражното производство, доказателствените средства и още други елементи от арбитражното производство. Арбитражният процес обикновено е по-бърз от съдебното производство, по-

евтин¹, предлага повече гъвкавост на страните, а арбитражните решения не са публични и са по-лесни за изпълнение.

В проучване², проведено между лица, които са участвали в арбитражния процес, е зададен въпрос относно положителните и отрицателните черти на арбитража, като участниците заявяват (International Arbitration Survey 2018, p. 8), че предимствата на международния арбитраж са неговата бързина, безпристрастност, гъвкавост и поверителност. От друга страна, когато участниците са попитани за негативните черти на международния арбитраж, първият отговор е бил разходите (International Arbitration Survey, 2018, p. 8). Други негативни характеристики, споменати след разходите, са липса на публичност и прозрачност на производството, липсата на възможност за наблюдение върху арбитражите, липса на държавно-властнически правомощия (International Arbitration Survey 2018, p. 8).

Поради тази необходимост в практиката с течение на времето много институционални арбитражни центрове са изготвили специално правила³ за ускорен арбитраж или са определили принципи⁴ за адаптиране на стандартни арбитражни правила към ускорен арбитраж под заглавието на ускорена/опростена арбитражна процедура⁵.

Днес много арбитражни центрове имат ускорени арбитражни правила. Тези центрове са регламентирали ясно кои спорове ще подлежат на опростен и ускорен арбитраж. Някои арбитражни центрове, които институционално нямат правила за ускорен арбитраж, също позволяват опростяване на арбитражните производства, и по-специално съкращаване на продължителността на процесуалните производства въз основа на разпоредбите, визирани в правилниците им за арбитражни правила⁶. В настоящото изследване ще се наблегне по-подробно на тях.

I. Предимства и недостатъци на ускореното арбитражно производство

Ако съпоставим ускорения арбитраж с обикновеното арбитражно производство или държавното правосъдие, ще установим, че ускореният арбитраж разполага с редица предимства, но същевременно и немалко недостатъци, които не бива да бъдат пренебрегвани.

A. Предимства на ускореното арбитражно производство

Дискомфортът, причинен от дългите арбитражните производства при международния търговски арбитраж, породил появата и развитието на ускорените арбитражни производства (Welser, Klausegger 2009, p. 260). Основната идея, която стои зад създаването на ускорен арбитраж, е да се създаде възможност страните по спора да се споразумеят за опростена и рационализирана процедура с цел арбитражното решение да бъде издадено в кратък срок.

Основното предимство на ускорения арбитраж е краткият срок на арбитражното производство, което води до бързо разрешаване на спора. При

ускореното арбитражно производство сроковете са съкратени и процесът е опростен в сравнение със стандартния арбитраж. По този начин страните са възпрепятствани да удължават процеса с различни похвати, като представяне на ненужни доказателства, изслушване на свидетели, които не са пряко свързани с делото, и искане на допълнително време. Съществува мнение, което предполага, че с опростяването на арбитражното производство и съкращаването на сроковете производството се провежда без отклонение от основния предмет, като се фокусира само върху същината, което се явява съществено предимство (Welser, Klausegger 2009, p. 272). В този контекст, според проучване, проведено през 2018 г., развитието и разпространението на ускорени арбитражни производства при разрешаването на спорове, възникнали в областта на финансите, строителството и инфраструктурата, енергетиката и технологиите, са сред факторите, които ще направят международния арбитраж по-подходящ метод за решение (International Arbitration Survey 2018, p. 31).

Друго важно предимство на ускореното арбитражно производство е относително по-малката нужда от обезпечителни мерки. При бързото арбитражно производство целта е процесът да приключи възможно най-бързо. Както се вижда от практиката, максималният срок в ускореното арбитражно производство е от три до шест месеца. На този етап прибягването до временни мерки по време на краткия процес не е много вероятно, като се имат предвид времето и усилията, необходими както за решението, което трябва да бъде взето, така и за неговото изпълнение.

Като други предимства на ускореното арбитражно производство могат да се посочат опростени процедури (обикновено един кръг от подавания, без етап на производство на документи), намалени разходи, ускорено издаване на окончателното решение с обобщени разсъждения и по принцип само по документи (освен ако не е необходимо окончателно изслушване).

Б. Недостатъци на ускореното арбитражно производство

Въпреки че бързите арбитражни производства са предпочитани, тъй като са по-бързи и следователно по-достъпни, те не са подходящи за всички видове спорове поради своето естество (Welser, Klausegger 2009, p. 274). Ускореният арбитраж не е универсално решение, може да е подходящ за прости или чувствителни към времето спорове, но не и за сложните, които изискват обширни доказателства, повече от един кръг от становища и устно изслушване. Фактът, че естеството на производството не е подходящо за всички видове спорове, може да се приеме като недостатък.

Съкратените срокове в ускореното арбитражното производство може да доведат до постановяване на решение, без да се даде на двете страни справедлива възможност да представят своите аргументи. Може да няма достатъчно време за задълбочено обсъждане и издаване на надлежно мотивирано решение.

В доктрината се твърди, че поради съкратените срокове и опростената процедура при ускорения арбитраж страната може да претендира, че правото на справедлив процес е било нарушено по време на процеса, и в бъдеще това може дори да доведе до отмяната или неизпълнението на арбитражното решение (Welser, Klausegger 2009, p. 262).

Въпреки че ускорените арбитражни процедури обикновено се провеждат по-бързо от обичайните, те често изискват по-големи разходи за страните поради по-интензивния характер на процеса. Бързата процедура обикновено изисква от адвокатите да работят интензивно, за да спазят по-кратки срокове, като по този начин се таксуват много часове. Просто защото при бързите арбитражи процедурата е по-кратка, това не означава непременно, че правните такси на страните ще бъдат по-ниски. Юридическите такси обикновено са най-значимият разход в международен арбитраж.

II. Ускорените арбитражни процеси в светлината на иновативните образователни практики

Има някои въпроси в ускореното арбитражно производство, които са различни от стандартните арбитражни процедури и са регламентирани специално за ускорения арбитраж. Те са свързани с обхвата на прилагане на правилата за ускорен арбитраж и процедурата, която трябва да се приложи. В този раздел ще бъдат разгледани важните характеристики на ускореното арбитражно производство в светлината на разпоредбите на чуждестранни институционални арбитражни центрове.

1. Обхват на приложение на ускорената арбитражна процедура

Един от най-важните въпроси, които идват наум във връзка с ускореното арбитражно производство, е кои спорове са подходящи за тази процедура и кои не⁷. Въпреки че се смята, че ускореният арбитраж може да произтича от предмета и естеството на спора, много институции свързват приложимостта на правилата за бърз арбитраж със спорната сума⁸.

Например от 1 март 2017 г. правилата за ускорена процедура бяха добавени към арбитражните правила на Международната търговска палата (International Chamber of Commerce, ICC) с цел бързо разрешаване на спорове с ниска сума⁹. Съгласно чл. 30 от Правилата за арбитраж на ICC има условия, които трябва да бъдат изпълнени, за да се прилагат правилата за ускорено производство, а те са сумата на спора да не надвишава 2 000 000 щатски долара и арбитражното споразумение да е сключено между 1 март 2017 г. и 1 януари 2021 г.; или ако арбитражното споразумение е сключено на или след 1 януари 2021 г. и спорната сума да не надвишава 3 000 000 щатски долара¹⁰. Във всеки случай, ако страните вземат съвместно решение за прилагане на ускорената процедура, е възможно същата да бъде приложена независимо от сумата по спора¹¹.

По същия начин, въпреки че трябва да бъде предмет на ускорено производство в съответствие с правилата на ИСС, също е възможно конкретният спор да бъде предмет на стандартна арбитражна процедура при съгласие на страните¹².

Ако вземем като друг пример Арбитражния център в Милано, ускорена арбитражна процедура в Приложение D към Арбитражните правила, в сила от 1 юли 2020 г., в съответствие с чл. 1 ще се прилага опростената арбитражна процедура, ако искът не надвишава 250 000 евро. Съгласно правилата на Арбитражния център в Милано, независимо от въпросната стойност, е възможно страните да решат да разрешат спора в рамките на правилата за ускорен арбитраж в своите арбитражни споразумения или след възникване на спора. В този контекст Арбитражният център в Милано предоставя широка възможност на страните и регламентира, че страните могат да решат да прилагат правилата за ускорен арбитраж до подаването на първите петиции¹³.

Например, съгласно разпоредбите на арбитражните правила на ISTAC относно ускорения арбитраж¹⁴, случаите, при които общият размер на съдебния спор не надвишава 300 000 турски лири, се провеждат в съответствие с правилата за ускорен арбитраж.

Един от най-важните въпроси, които трябва да се разгледат при прилагането на правилата за ускорен арбитраж е по отношение на размера на сумата, при която сборът от вземането (предмет на иска) и вземанията по насрещния иск, ако има такива надвишават размера, определен за правилата за ускорено производство.

ISTAC изясни тази ситуация и регламентира, че правилата за ускорен арбитраж ще продължат да се прилагат, в случай че общият размер на иска и размерът на насрещния иск, ако има такъв, надвишава 300 000 турски лири, която е определена за правилата за ускорен арбитраж, поради увеличения, които могат да възникнат по време на делото¹⁵. В Правилника на AAA е регламентирано, че по правило искът или насрещният иск не трябва да надвишава 100 000 щатски долара, но ако исковете са изменени над тази сума, ускореният процес може да бъде продължен само ако страните са съгласни да продължат ускореното производство¹⁶.

Съществуват и случаи, при които прилагането на ускорена арбитражна процедура зависи само от конкретното искане на страните в тази връзка, независимо от спорния иск. На практика, институции като WIPO, SCC и AIAC свързват прилагането на ускорената арбитражна процедура с волята на страните, независимо от размера на спора, и приемат, че всеки спор ще бъде предмет на ускорено производство, ако страните изявят воля в тази насока¹⁷.

Правилата на ИСС също съдържат подобна разпоредба. Съгласно чл. 30, параграф 3, буква „в“ от Арбитражния правилник на ИСС по искане на страна преди сформирането на арбитражния съд или самият арбитражен съд може да

реши да не прилага ускорената арбитражна процедура поради особеностите на конкретния случай¹⁸. В практиката на Арбитражния център в Милано е много по-лесно дадена страна да се откаже от опростената арбитражна молба, като използва метода за отказ (*opt-out*), когато подава молба за арбитраж или отговаря на искането за арбитраж¹⁹. Както може да се види, съществуват и разпоредби, които позволяват на арбитражите да не прилагат ускорени арбитражни правила, дори ако стойността на спора е под сумата, ако е необходимо по-обстойно производство поради естеството на конкретния спор и сложността на делото²⁰.

2. Брой арбитражи

При бързото арбитражно производство, по правило, процесът се води с един арбитраж²¹. Въпреки че е общоприето да се провежда процес с един арбитраж в ускорената арбитражна процедура, различни разпоредби позволяват процесът да се води от повече от един арбитраж²². Например в чл. 3 от правилата за ускорен арбитраж на ISTAC е регламентирано, че процесът ще се води от едноличен арбитраж, освен ако страните не са договорили друго²³. Едноличният арбитраж, който ще разреши спора, се избира съвместно от страните в 15-дневен срок от уведомяването на исковата молба на ответника. Ако страните не могат да се споразумеят за едноличен арбитраж, арбитражът се избира от Съда²⁴. Някои арбитражни центрове имат по-стриктно отношение към броя на арбитражите в ускореното производство. Например Арбитражният център в Милано е заявил, че независимо от арбитражното споразумение, ускореното производство ще се води от един арбитраж, назначен от Съда²⁵.

3. Опростена процедура

Една от най-важните характеристики на бързото арбитражно производство е, че прилаганата процедура е опростена в сравнение със стандартното арбитражно производство. Тъй като целта на ускорения арбитраж е да завърши процеса за кратко време, в много разпоредби е ясно посочено, че както арбитражът, така и страните ще се стремят да проведат процеса по най-бързия и ефективен начин²⁶. Арбитражите могат да използват всеки метод, който считат за подходящ, за да определят фактите, на които се основава делото. На този етап може да се каже, че арбитражите могат да поискат предоставянето на информация и документи по въпроси, които считат за необходими, да провеждат изслушвания и да опростят процедурата, когато сметнат за необходимо. Възможно е и дори е задължително арбитражите да се възползват от различни възможности при извършване на процедурни процедури и да предпочетат да комуникират чрез електронно призоваване и електронна поща, за да ускорят процеса²⁷.

В различни случаи е възможно опростената процедура да влезе в противо-

речие с волята на страните в арбитража. Страните могат да искат по-изчерпателни и подробни процедури, които не са в съответствие с духа на бързото производство. Докато някои институции изпълняват тази воля, други не позволяват това. Например важна разпоредба относно ускорения арбитраж е включена в правилата на SIAC, като се посочва, че ако страните решат да приложат ускорената процедура, процедурата ще бъде в съответствие с процедурата, посочена в член 5.2 от арбитражните правила на SIAC, дори ако други договорености са включени в арбитражните споразумения. С други думи, дори ако страните са направили споразумение относно броя на арбитражите, които да проведат процеса, броя на изслушванията или периодите преди започване за ускорен арбитраж пред SIAC, ясно е посочено, че техните предпочитания в арбитражното споразумение не се прилагат в случай на бързо производство пред SIAC²⁸.

4. Мандат

Документът за мандат ясно определя обхвата на задълженията и правомощията на арбитражите в арбитражното производство. При изготвянето на мандатния документ и подписването му от страните без възражения възникват два важни въпроса. Това са намаляването на възможността за отмяна на арбитражното решение и отказ от изпълнение на арбитражното решение. Защото, ако мандатният документ бъде одобрен от страните без възражения, до голяма степен ще бъдат предотвратени основанията за отмяна или отказ от изпълнение в съответното законодателство.

При ускорения арбитраж е важно арбитражът да започне процеса възможно най-скоро. Например при стандартно арбитражно производство пред ISTAC, освен ако страните не са договорили друго, арбитражът или арбитражният съд изготвят незабавно документ за мандат след искането за арбитраж и отговора на искането. Изрично се посочва, че няма да бъде издаден мандат при ускорено арбитражно производство, което ще се проведе в съответствие с Правилника за ускорена процедура на ICC.

5. Срокове

Една от най-важните характеристики на ускореното арбитражно производство е разумното разпределяне на времето, което страните трябва да изразходват в етапите на представяне на информация и документи, събиране на доказателства и други свързани сделки (Welser, Klausegger 2009, p. 261). Санкциите за неспазване на съкратените срокове за бързо приключване на ускорения арбитраж също могат да се различават от стандартния арбитраж. Например при ускорени арбитражни производства, провеждани пред Арбитражния център в Милано, за да се ускори производството, е регламентирано, че сроковете, дадени от арбитража, са окончателни, освен ако не е посочено

друго, и след изтичането на периода страните вече нямат право да подават информация и становища²⁹.

В чл. 42 от Арбитражните правила на Мексиканския арбитражен център от 2009 г., озаглавен „Опростена процедура“, се посочва, че страните могат да се споразумеят за съкращаване на периодите, регламентирани в споменатите арбитражни правила, и че това споразумение ще бъде валидно след одобрение от арбитражния съд. Във всеки случай обаче е регламентирано, че Генералният секретариат на Мексиканския арбитражен център може по своя инициатива да удължи сроковете, съкратени от страните, когато сметне за необходимо съответните звена, особено арбитражният съд, да изпълнят своите задължения³⁰.

6. Искове

Исковете в ускорения арбитраж са формулирани и представени съобразно спецификите на този вид процедура, която е насочена към бързо и ефективно разрешаване на спорове. В много системи за ускорен арбитраж има правила, които ограничават обема на писмените материали, включително исковите³¹. Например в приложението ISTAC арбитражите имат правомощието да решават дали ще бъдат подадени други петиции, различни от искането за арбитраж и петицията с отговор, докато изготвят процедурния график в съответствие със становищата на страните. При ускорено арбитражно производство, което се провежда пред ICC, след като арбитражът е назначен, не е възможно страните да предявят нови искове, освен ако арбитражът не реши друго. Въпреки това на арбитражния съд е предоставена свобода на преценка при извършване на процесуални действия. Арбитражът, след консултация със страните, може да наложи ограничения върху подаването на писмени изявления, срока за подаване на изявления и дори обхвата на изявленията. В производството, което трябва да се проведе в съответствие с опростените правила на Арбитражния център в Милано, всяка от страните има право да представи само едно изявление, освен арбитражното искане и изявленията, които са представили в отговор на това искане, освен ако не е посочено друго от арбитража. В приложението ИТОТАМ на страните дори не се дава възможност да уредят друго. В съответствие с член 6 от съответните правила, страните могат да подадат само петиция за арбитраж и отговор на искането, като всички доказателства на страните също трябва да бъдат приложени към тези петиции. Страните не могат да представят отговор и втори отговор. Както се вижда, различни институции са предпочели различни разпоредби относно броя на изявленията, които трябва да бъдат представени, някои са въвели по-гъвкави разпоредби в рамките на преценката на арбитражите, докато други са заели по-строга позиция по този въпрос.

7. Изслушвания

Изслушванията в ускорения арбитраж³² са съществена част от процеса, който позволява на страните да представят своите аргументи и доказателства пред арбитражния съд. Поради същността на ускорения арбитраж изслушванията обикновено са съкратени и се провеждат с цел максимално ефикасно използване на времето.

В практиката има разпоредби, които изискват изслушванията да се провеждат изключително ограничен брой пъти или изобщо да не се провеждат в бързата арбитражна процедура. Както регламентът ISTAC, така и ICC предоставят свобода на преценка на арбитража относно провеждането на изслушване в съответствие с правилата за бързо производство. Ако арбитражът реши след консултация със страните, че не е необходимо изслушване, той има право да реши спора без изслушване, въз основа единствено на представените документи³³. Например в правилата на IТОТАМ въпросът за провеждането или непровеждането на изслушване е оставен на преценката на арбитража, а в случай на изслушване е регламентирано, че максималната му продължителност ще бъде 4 часа³⁴. Миланският арбитражен център, от друга страна, заявява, че може да се проведе едно изслушване с цел представяне на доказателства и окончателно обсъждане по искане на една от страните или по инициатива на арбитража. Той прие, че е възможно това изслушване да се проведе чрез методи като видеоконференция и телефон поради бързина и цена³⁵.

8. Доказателства

В арбитражното производство доказателствата имат ключово значение за установяване на фактите и вземане на правилно решение относно спора. В контекста на такава процедура, доказателствата играят критична роля, тъй като времето за тяхното събиране и представяне е значително съкратено.

Автономията на волята, която преобладава в международния арбитраж, се проявява и по отношение на доказателствата. Един от важните въпроси в ускорените арбитражни производства е представянето на писмени доказателства и изслушването на свидетели. В практиката се наблюдава, че страните правят ненужни изказвания с цел удължаване на производството, представят доказателства и изслушват свидетели по въпроси, които не са пряко свързани със спора, като по този начин се цели усложняване и неразрешимост на делото. При ускорените арбитражни производства правилата на институциите, целящи да предотвратят тази ситуация, предвиждат, че доказателствата, които трябва да бъдат представени от страните, и свидетелите, които трябва да бъдат изслушани, могат да бъдат ограничени³⁶.

На практика има различни разпоредби. Съгласно правилата за бързо производство на ICC, арбитражът след консултация със страните има правомощието да ограничи броя на доказателствата, които трябва да бъдат представени,

и броя на свидетелите, които да бъдат изслушани³⁷. Освен това арбитражът има право да вземе решение след консултация със страните, без да изслушва лично свидетели или експерти³⁸. SCC, от друга страна, е бил по-гъвкав по този въпрос и е заявил, че е възможно да бъдат изслушани свидетели и вещи лица, които подкрепят твърденията на страните, и е приел, че показанията на свидетелите и вещите лица, посочени от страните, могат да бъдат представени към преписката в писмен вид, за да се ускори процесът³⁹. Въпреки че има различия между институциите по този въпрос, основното е, че арбитражът има свободата на преценка да ускори процеса, и възможността разумно да ограничи представянето на доказателства⁴⁰.

9. Решение

Всички тези усилия за ускоряване на арбитражното производство имат една обща цел, а тя е бързо решаване на спора и постановяване на справедливо и качествено решение. За да се постигне тази цел, във всички правилници относно ускорените процеси има правила относно продължителността на процеса. Тези правила имат за цел да определят максималния срок, в рамките на който може да бъде постановено арбитражно решение (Welser, Klausegger 2009, р. 261). На практика се вижда, че арбитражното производство е регламентирано между 3 и 6 месеца⁴¹. Има изключение и е посочено, че срокът може да бъде удължен от Съда със съгласието на страните или в необходими случаи по молба на една от страните или на едноличния арбитраж⁴². Във всеки случай, в поредица от арбитражни производства, проведени пред ISTAC, арбитражът трябва да вземе решение по съществуването на спора в рамките на 1 месец най-късно от датата на подаване на последната петиция или в случай на изслушване, от датата на изслушването, което от двете настъпи по-късно⁴³. Съгласно правилата, определени от ICC, този период е 6 месеца от първото заседание по делото⁴⁴.

SIAC, който има разпоредба, изискваща решението да бъде постановено в рамките на шест месеца от учредяването на съда, е разгледал друг важен аспект на ускорената процедура. В практиката на SIAC при ускорена процедура арбитражът е длъжен да изложи мотивите в обобщен вид, освен ако страните не се споразумеят, че мотивите трябва да бъдат изложени в решението⁴⁵.

III. Анализ на ускорената арбитражна процедура в обхвата на принципите, доминиращи в арбитражното производство

С широкото разпространение на ускорените арбитражни производства става актуален въпросът за тяхното съответствие с основните принципи, уреждащи арбитражните производства. В тази част на нашето изследване специфичните характеристики на ускорената арбитражна процедура ще бъдат оценени в рамките на правото на справедлив съдебен процес и свободата на волята.

А. Анализ на ускорената арбитражна процедура в рамките на правото на справедлив процес

Право на справедлив процес е регламентирано в Конституцията на Р България и чл. 6 от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ). Съответно всеки има право на справедлив процес като страна пред съдебните органи чрез използване на законни средства (Neukova 2014).

Тъй като особената характеристика на ускорения арбитраж е опростената процедура, ограничените изявления и доказателства, които трябва да бъдат представени, съкратените срокове и възможността за провеждане на съдебен процес без изслушване следва да се разглеждат от гледна точка на правото на справедлив съдебен процес. В този контекст важен елемент за нас е правото (Pavlov 2023) на справедлив процес, което е в основата на съдебния процес. За да се гарантира справедлив съдебен процес е необходимо да се осигури равенство между страните и да се зачита правото на изслушване.

В арбитражното производство арбитърът или арбитрите са длъжни да третират страните еднакво по време на цялото производство. Принципът на равнопоставеност предполага както равен достъп на страните до информацията и документите по делото, така и равни възможности за страните в процесуалното производство. Задължението за еднакво третиране на страните означава да им се предостави еднаква възможност да използват всички правни средства, с които разполагат, за да представят своите претенции и защитни тези. В този контекст равнопоставеността в процесуалното производство включва и равнопоставеност при представянето на доказателства (Neukova 2018).

Въпросът за равенството на страните в арбитражното производство е спорен в доктрината. Докато една гледна точка твърди, че равенството означава числено равенство и че възможността, дадена на едната страна, трябва да бъде предоставена на другата страна по същия начин, друга гледна точка говори за равенство, тоест един вид еквивалентност по отношение на съдържанието на права, предоставени на страните. Важното тук според нас е, че страните са третирани равнопоставено, когато предявяват своите иски и защити и ги подкрепят с доказателства. Тук трябва да се приеме, че на страните трябва да се предоставят равни възможности, а не числено равенство.

В процедурата по ускорено съдебно производство е важно да се провери дали дадена страна е в състояние да изрази своите твърдения или защити или да ги докаже като доказателство поради ускорения процес, вместо да представи повече изявления или доказателства в цифрово изражение. Фактът, че страните са подложени на различно третиране и нямат равни възможности поради бързия процес, нарушава равенството. Но фактът, че сроковете, които арбитърът трябва да даде, са окончателни, че на страната, която не представи становище или доказателство в определения срок, няма да бъде предоставено допълнително време, освен ако няма уважителна причина, и че една от

страните твърди, че не може да предяви иска си или да се защити както желае поради това, че не е представила становище или доказателство в определения срок, не нарушава принципа на равенство. В конкретния случай не е налице неравнопоставеност по отношение на предоставените на страните права. Сроковете и санкциите за неспазване на сроковете са едни и същи. Равнопоставеното третиране на страните по отношение на изразяването и доказването на техните искания и възражения е достатъчно, за да се гарантира принципът на равенство.

Ограниченията, направени без да се спазва принципът на равнопоставеност, представляват нарушение на правилото за добросъвестност по отношение на процедурата на производството. Като правило обаче, когато се вземат предвид основните принципи на ускореното арбитражно производство и общата практика, няма ограничения, които да противоречат на принципа на равнопоставеност. Например, ако една от страните няма свидетели, това не създава проблем за другата страна или ако страните решат да се откажат от правото да изслушват свидетели. Проблем ще е, ако едната страна има свидетели и иска да бъдат изслушани. Според нас в такива случаи е важно да се даде възможност на съдията да упражни своята свобода на преценка, като изслуша страните, което често се наблюдава в практиката на ускореното производство. По този начин, в зависимост от характеристиките на конкретния случай арбитражът може да разгледа важните въпроси в съдебната процедура и да проведе справедлив процес.

Друг важен въпрос при ускорените арбитражни производства е надлежното призоваване на страните в производството, тъй като правото на справедлив съдебен процес се нарушава, ако дадена страна изобщо не е уведомена за арбитражното производство или не е уведомена по подходящ начин. Всъщност надлежната информираност за производството е задължителен елемент от гледна точка на стандартния арбитраж и дори на държавното правораздаване. Важният въпрос в ускореното арбитражно производство по отношение на надлежното призоваване на страните в производството е методът, който може да се използва за уведомяване, за да се ускори процесът. Правилниците на различни арбитражни институции позволяват извършването на процесуални призовавания по електронен път. Считаю, че електронното призоваване в днешните дигитални условия не нарушава правото на справедлив процес. Целта тук е да се информират страните за процеса и да се предотврати прежеждането на процеса в отсъствието на ответника. Ако е изпратено уведомление до ответника по електронен път или по друг бърз метод, няма да може да се говори за проблем, ако ответникът получи това уведомление и тази ситуация може да бъде доказана с разумни средства. Следователно, по наше мнение, правото на справедлив процес не е накърнено, ако процедурите за ускоряване на уведомяването по електронен път или по друг начин се прилагат правилно.

Важен елемент, който може да бъде обсъден в рамките на правото на изслушване, е възможността страните да представят своите искове и защиты и да представят доказателства в подкрепа на тях. При ускорения арбитраж въпросите за предявяване на искове и защиты и представяне на доказателства за доказването им са от особено значение. Както изложихме, основната характеристика на ускорената арбитражна процедура е ускорената процедура. Ускореното производство се постига чрез ограничаване на показанията и доказателствата, които могат да бъдат приложени към преписката, и съкращаване на сроковете за тяхното представяне.

За да има справедлив съдебен процес, страните трябва да изложат изцяло своите претенции и защиты и да ги докажат по възможно най-добрия начин. За да се получи бърз процес обаче, трябва да се наложат някои ограничения. В този случай е важно къде ще бъде теглена границата, какви критерии ще бъдат взети за основа и какви ограничения ще бъдат наложени при представянето на твърдения или доказателства. Според нас, за да се ускори процесът, е разумно да се ограничи броят на представените показания или да се наложат някои ограничения по отношение на доказателства и свидетели, както е прието от много институции. Важното тук е, че на арбитража се дава възможност да прецени всеки отделен случай.

Като правило, не изглежда разумно да се твърди, че правото на справедлив процес е пряко нарушено чрез предоставяне на правото на страните да представят изявление, различно от арбитражното искане и арбитражния отговор. Въпреки това предоставянето на възможност на страните да представят допълнителни становища при поискване от страните и/или ако арбитражът прецени за необходимо, в рамките на характеристиките на конкретния случай, ще внесе гъвкавост в процеса и ще предотврати евентуални нарушения на правата. Същото важи и по отношение на доказателствата. Важна стъпка за осигуряване на справедливост в конкретния случай е, ако арбитражът допусне допълнителни процесуални действия по своя инициатива или чрез искания, направени съвместно или поотделно от страните. Тази свобода на действие е отразена в правилниците на много арбитражни центрове. За здравословния и справедлив процес е необходимо и задължително да се предоставят на страните всички необходими възможности да упражнят правото си на защита. Страните обаче са свободни да изберат дали да упражнят, или не правата си, като представяне на изявления и доказателства и присъствие на съдебното заседание, в рамките на правото на защита. Въпреки че могат да използват тези права, те също имат право да не ги използват. В този контекст също така е възможно страните да ограничат тези права със свободната си воля. Дори неупражняването на правото на защита по избор на страните не е процесуално нарушение.

Не може да се твърди, че правото на справедлив процес е накърнено поради кратките срокове в ускореното арбитражно производство. Фактът, че съкратените срокове, които са съществени в ускореното арбитражно производство, нарушават правото на справедлив процес, може да възникне като проблем само ако се докаже, че дадените срокове всъщност не са достатъчни за извършване на действието, което трябва да се извърши в рамките на срока. Проверката дали даденият срок в ускореното арбитражно производство е достатъчен за извършване на съответното действие и дали краткият срок нарушава правото на справедлив съдебен процес, ще се извърши от арбитража. Ако даденият срок е разумен за извършване на съответното действие, не може да се каже, че правото на справедлив процес е нарушено.

Анализът на ускорената арбитражна процедура в контекста на правото на справедлив процес изисква внимателно разглеждане на начина, по който тези процедури се съгласуват с основните принципи на справедливостта, равенството и прозрачността, които са сърцевината на правото на справедлив процес. Ускорените арбитражи предлагат значителни предимства, като по-бързо разрешаване на спорове и по-ниски разходи, но също така поставят и предизвикателства пред осигуряването на справедливост за всички заинтересовани страни.

В. Анализ на ускорената арбитражна процедура в обхвата на принципа на свободата на волята

Както е известно, появата на арбитража се дължи най-вече на волята на страните до прибегване на арбитраж за разрешаването на спорове. След като страните са сключили споразумение за уреждане на спор чрез арбитраж, те могат да решат дали арбитражът ще се проведе под формата на институционален арбитраж, или *ad hoc* арбитраж, приложимото право към арбитражното производство, арбитражите, мястото на арбитража, езика на арбитража и много други фактори.

Какво ще се случи, ако страните се договорят за институционален арбитражен център за разрешаване на конкретен спор и съответният център/арбитраж приложи ускорен арбитраж или ако те изразят волята си в противоречие с правилата за бърз арбитраж на центъра⁴⁶? Ситуацията може да се реши, като се вземе предвид естеството на делото, да се гарантира правото на справедлив процес и да се отрази волята на страните. В този контекст много институционални арбитражни центрове са предвидили в правилата за ускорена арбитражна процедура, че арбитражът може да вземе мнението на страните. Арбитражът трябва внимателно да проучи исканията, отправени от страните, да предприеме съответните действия, ако те са необходими и разумни, и не трябва да пренебрегва на волята на страните в арбитража.

IV. Признаване и изпълнение на ускореното арбитражно решение в Р България

Въпреки че бързото разглеждане на спора предлага редица предимства на страните, не трябва да се забравя, че всяко решение, взето в рамките на ускорено производство, е ценно само дотолкова, доколкото е гарантирана неговата изпълнимост. Арбитрите в ускорени арбитражни производства трябва да са наясно, че спазването на основните принципи, разгледани по-горе, служи и за гарантиране на признаване и изпълнение на постановеното решение. Неспазването на тези принципи може да доведе до отмяна на арбитражното решение съгласно приложимото национално право или да представлява друго основание за отказ.

Съгласно Закона за международния търговски арбитраж – чл. 51, ал. 2 – за признаването и изпълнението на чуждестранно арбитражно решение се прилагат сключените от Р България международни договори. Такъв международен договор в областта на екзекватурата е Конвенцията за признаване и изпълнение на чуждестранни арбитражни решения (Нюйоркската конвенция)⁴⁷. Съгласно чл. 3 от Конвенцията всяка договаряща държава ще признава силата на арбитражното решение и ще допуска неговото изпълнение съобразно с процесуалните правила, които се прилагат в територията, където се иска признаването и изпълнението.

За България процесуалният ред за признаване и допускане на изпълнение на чуждестранно арбитражно решение е установен в чл. 51, ал. 3 на Закона за международния търговски арбитраж⁴⁸ (ЗМТА), който препраща към чл. 118 – 122 от Кодекса за международно частно право⁴⁹ (КМЧП).

Компетентен съд, пред който се предявява иск за признаване и допускане на изпълнението на решението на чуждестранния арбитраж, е Софийският градски съд – чл. 51, ал.3 от ЗТМА и чл.118, ал.2 от КМЧП.

Арбитражното решение, за да бъде признато и да бъде допуснато изпълнението му в Р България, трябва да отговоря на няколко предпоставки. Тези предпоставки са установени в чл. 5 от Нюйоркската конвенция и при съответното приложение на чл. 118 – 122 от КМЧП, в т.ч. и на чл. 117 от КМЧП:

– действителност на арбитражната клауза, по силата на която страните са се съгласили, че спорът ще бъде разрешен от конкретния арбитражен съд, както дееспособност на страните при сключването ѝ – необходимо е да бъде приложен оригиналът на съглашението, съдържащо арбитражната клауза, или надлежно заверен препис на същото;

– съставът на арбитражния съд или арбитражната процедура са били в съответствие с тази клауза или при липса на конкретна уговорка между страните – в съответствие със закона на държавата, в която се е състоял арбитражът;

– страната, срещу която решението ще се изпълнява, да е била надлежно уведомена за назначаването на арбитър или за арбитражното производство и да е била във възможност да проведе своята защита в производството – например на ответника да е бил връчен препис от исковата молба, страните са били редовно призовани, на ответника е предоставена възможност да изложи становище, да направи искания и възражения, да представи доказателства, да оспори представените от другата страна доказателства и т.н.;

– между същите страни, на същото основание и за същото искане да няма влязло в сила решение на български съд;

– между същите страни, на същото основание и за същото искане да няма висящ процес пред български съд, образуван преди чуждото арбитражно дело, по което е постановено решението, чието признаване и изпълнение се иска–

– решението е постановено по спор, предвиден в арбитражната клауза;

– предметът на спора по чуждестранното арбитражно решение да подлежи на разглеждане от арбитраж съгласно българския закон – според разпоредбата на чл.19 от ГПК на арбитраж могат да бъдат отнесени само имуществени спорове, и то такива, които нямат за предмет вещни права или владение върху недвижим имот, издръжка, трудови правоотношения и потребителски спорове;

– чуждестранното арбитражно решение е окончателно и влязло в сила – необходимо е да бъде приложен препис от решението, заверен от арбитражния съд, който го е постановил, и удостоверение от същия съд, че решението е влязло в сила;

– ако арбитражното решение или арбитражната клауза не са съставени на официалния език на държавата, в която това решение се предявява за признаване и изпълнение, страната, която моли за признаване и изпълнение на решението, трябва да представи превод на български език;

– признаването и изпълнението на чуждестранното арбитражно решение не трябва да противоречи на обществения ред на българската държава.

Важно е да се отбележи, че ако някоя от горепосочените предпоставки не е налице и страната, срещу която се търси признаване и изпълнение, желае да направи възражение, то тя следва да го предяви най-късно в срока за отговор на исковата молба по предявения установителен иск.

Гореописаният ред е съобразен с общите разпоредби на приложимото българско право и на Нюйоркската конвенция. Не са отчетени разпоредбите на многостранни или двустранни споразумения относно признаването и изпълнението на арбитражни решения, сключени между Р България и конкретни страни. В случай че е налице международен договор, по който Р България е страна, то се прилагат неговите разпоредби.

Заклучение

Ускорената арбитражна процедура се появи като естествена последица от нарастващия интерес към арбитража. Концепцията за ускорен арбитраж се разви през годините, тъй като лицата се нуждаят от по-бързи и по-евтини методи за разрешаване на спорове в условията на удължени периоди и нарастващи разходи в арбитражните процедури. Днес ускорените арбитражни производства се провеждат в много местни и чуждестранни арбитражни центрове. Докато някои институции са приели напълно различни и по-прости правила за тези производства, а други са избрали да адаптират стандартните арбитражни правила към ускорен арбитраж с въвеждането на няколко промени. По правило, ускореният арбитраж е подходящ за не толкова сложни спорове, чиято икономическа стойност е под определена сума. Както е упоменато в статията, най-важната характеристика, която отличава ускорения арбитраж от стандартния арбитраж, са опростената процедура и механизмът за бързо вземане на решения. Предприетите стъпки за опростяване на процедурата са свързани с ограничаване на показанията и представените доказателства, възможността за провеждане на дело без съдебно заседание и максималния срок, предвиден за вземане на решение. Въпреки че могат да бъдат изказани мнения, че тези разпоредби в ускорения арбитраж могат да нарушат правото на справедлив процес и по този начин да създадат проблеми на етапа на изпълнение, това да противоречи на общите принципи, залегнали в арбитража. В този контекст може да се приеме, че ускореният арбитраж е разумен алтернативен метод за разрешаване, който е подходящ за днешните условия и обслужва динамиката на международната търговия за спорове, които не са толкова сложни и могат да бъдат разрешени бързо.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

1. Дали арбитражното производство е по-достъпно от държавните съдилища, е дебат, който винаги излиза на преден план. Тази ситуация трябва да се разглежда отделно за всеки спор. Стойността на спора, предмет на арбитраж, правните услуги, получени през този период, и други направени разходи са важни при определянето дали арбитражът предоставя предимство по отношение на разходите. Проучване, направено от Queen Mary University и правна кантора White & Case, „2018 International Arbitration Survey: The Evolution of International Arbitration“. Available from: [http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey-The-Evolution-of-International-Arbitration-\(2\).PDF](http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey-The-Evolution-of-International-Arbitration-(2).PDF). [viewed 12.02. 2024].
2. Много малък брой участници, само 3% от тях твърдят, че разходите също са предимство в международния арбитраж. За отговорите на участници-

- те относно предимствата на арбитража вж. 2018 International Arbitration Survey, p. 7.
3. Правила за ускорен арбитраж вж. Istanbul Arbitration Centre Expedited Procedure Rules, Milan Arbitration Center Arbitration Rules Annex D Simplified Arbitration Procedure, CPR Corporate Expedited Arbitration Rules.
 4. Вж. ICC Expedited Procedure Rules, The London Court of International Arbitration (LCIA) Arbitration Rules, available from: https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx. [viewed 01.02.2024]. Mexican Arbitration Center Rules, available from: <https://camex.com.mx/wp/wp-content/uploads/2018/10/reglas-vigentes-espanol-rev.pdf>, [viewed 01.02.2024]. CAM-CCBC, available from: <https://ccbc.org.br/cam-ccbc-centro-arbitragem-mediacao/ra-46-2021-regulamento-de-arbitragem-expedita/>. [viewed 01.02.2024].
 5. Също така е възможно да се приложи ускорена процедура при ad hoc арбитраж. Разбира се, тук страните трябва да изявят воля за бърз процес.
 6. В този контекст, например LCIA не е издал конкретно правила за ускорен арбитраж. Съществуват обаче възможности за ускоряване на процеса в рамките на арбитражните правила, които са в сила от 2020 г. Според изявлението, направено от LCIA на неговия уебсайт, има различни възможности арбитражното производство да се проведе вътре в себе си, за да продължи бързо. LCIA също така включи спешен арбитраж като една от възможностите за ускорен арбитраж. Въпреки че в това изявление е посочено, че спешният арбитраж ще вземе решение само по конкретен и неотложен въпрос и че той няма правомощия да вземе решение по целия спор. Available from: https://www.lcia.org/Frequently_Asked_Questions.aspx#25. [viewed 10.02.2024].
 7. Решението дали да се прибегне до ускорен арбитраж, следва да се вземе след внимателна консултация с правен съветник и ще зависи най-вече от търговските нужди на страните.
 8. Съществуват и разпоредби, независими от размера на сумата. Например съгласно Правилника на Лондонския международен арбитражен съд (London Court of International Arbitration, LCIA) страните могат да вземат решение за съкратени периоди и опростени процедурни правила за разрешаване на всички спорове в съответствие със сумата и подобни критерии, които ще определят в арбитражното споразумение или в арбитражната клауза, която ще включат в устава. Available from: https://www.lcia.org/Frequently_Asked_Questions.aspx#25. [viewed 10.02.2024].
 9. Въвеждането на Процедурни правила за ускорен арбитраж на ICC беше една от основните иновации през 2017 г. Available from: https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/#article_30_new. [viewed 13.02.2024].
 10. Сумата, определена за процедурата по ускорен арбитраж в чл. 5 от Арбитражните правила на Сингапурския международен арбитражен център

(Singapore International Arbitration Centre, SIAC), 6-о издание от 1 август 2016 г., е 6 000 000 щатски долара. Вж. арбитражните правила на SIAC. Available from: <https://www.siac.org.sg/our-rules/rules/siac-rules-2016>. [viewed 13.02.2024].

11. Чл. 30/2/б от Правила за арбитраж на ICC. По същия начин вж. чл. 5.1.б. от Правила за арбитраж на SIAC. Международният център за разрешаване на спорове (International Centre for Dispute Resolution, ICDR), международното подразделение на Американска арбитражна асоциация (American Arbitration Association, AAA) и водещият световен център за разрешаване на спорове също така заявяват, че Международните правила за ускорена процедура се прилагат за спорове, при които искът или насрещният иск не надвишава 250 000 щатски долара, с изключение на лихви и разходи, или когато страните поискат тези правила да се прилагат независимо от сумата. То ще намери приложение в случаите, когато е сключено споразумение, съгласно чл. 4 от Правила за международен арбитраж на ICDR. Процедури за разрешаване на спорове на ICDR, вижте изменените и влезли в сила правила от 01.06.2014 г. Available from: https://www.icdr.org/sites/default/files/document_repository/ICDR_Rules.pdf. [viewed 13.02.2024].
12. Чл. 30/3/б от Правила за арбитраж на ICC.
13. Чл. 1/2 от Опростена арбитражна процедура, Анекс D на Миланския арбитражен център.
14. Available from: <https://istac.org.tr/tr/uyusmazlik-cozumu/seri-tahkim/seri-tahkim-kurallari/>. [viewed 13.02. 2024].
15. Чл. 1/2 от Правила за ускорен арбитраж на ISTAC. Съгласно чл. Е-5 от Международната ускорена процедура на ICDR, ако увеличението на сумата, настъпило след предявяване на искове и насрещни искове по делото, надвиши горната граница от 250 000 щатски долара, делото ще продължи по ускорената процедура. Въпреки това е предвидено, че страните, арбитърът или администрацията могат да решат друго.
16. AAA Правила за арбитраж в строителната индустрия и процедура по медиация F-1.
17. Чл. 2 от Правилника на WIPO за ускорен арбитраж. Правилата за ускорен арбитраж на AIAC. Available from: https://admin.aiac.world/uploads/skupload/skupload_20201211080403_36.pdf. [viewed 10.03.2024].
18. Чл. 1/4 от Правила за ускорена процедура на Арбитражни правила на ICC Приложение 6.
19. Чл. 1/1 от Опростена арбитражна процедура на Миланския арбитражен център.
20. Чл. 1/4 от Опростена арбитражна процедура на Миланския арбитражен център, Правила за арбитраж Анекс D, AAA Правила за арбитраж в строителния сектор и процедура по медиация F-1.
21. Чл. 3 от Правила за ускорен арбитраж на ISTAC; чл. 5 от Арбитражен

- правилник на Центъра за арбитраж и медиация на Истанбулската търговска камара (Istanbul Chamber of Commerce Arbitration and Mediation Center, ITOTAM) за маловажни граждански спорове; чл. 2/1 от Правила за ускорена процедура Арбитражни правила на ICC, Приложение 6; чл. 2.6 от Правила за ускорен арбитраж на ICDR. Съгласно чл. 7 от Ускорените правила на UNCITRAL, освен ако не е уговорено друго, броят на арбитражите по подразбиране е един арбитраж, който, както е предвидено в чл. 8/1 от Ускорените правила, се назначават съвместно от страните. За сравнение, броят на арбитражите по подразбиране по чл. 7(1) от Арбитражните правила на UNCITRAL е трима арбитражи.
22. Съществува и разпоредба в Правилата на LCIA по отношение на бързото формиране на арбитражен съд.
 23. Подобна разпоредба е включена в ускореното арбитражно производство, което се провежда пред ICC. Освен ако страните не са договорили друго, едноличен арбитраж ще бъде упълномощен да разреши спора – чл. 2/1 от Правила за ускорена процедура на Арбитражни правила на ICC, Приложение 6. В практиката на SIAC бързото производство се провежда от един съдия, освен ако председателят на Арбитражния център не реши друго – чл.5.2.b.
 24. Чл. 3/2 от Правила за ускорен арбитраж на ISTAC. Съгласно чл. 2/2 от Правила за ускорена процедура на Арбитражни правила на ICC, Приложение 6, единственият арбитраж ще бъде назначен в рамките на срока, определен от Секретариата. Ако арбитраж не бъде назначен в рамките на посочения период, арбитражът ще бъде назначен от Арбитражния съд възможно най-скоро.
 25. Чл. 3/1 от Опростена арбитражна процедура на Миланския арбитражен център, Правила за арбитраж Анекс D. По същия начин, в съответствие с член 3/2 от Правилата за институционален ускорен арбитраж на Международния институт за предотвратяване и разрешаване на конфликти (CPR), броят на арбитражите може да бъде определен от страните. Освен ако страните не постигнат споразумение, ускореното арбитражно производство ще се проведе от един арбитраж. Въпреки това, дори ако бъде поискано само от една от страните, CPR има правомощието да назначи трима арбитражи, като вземе предвид обхвата и стойността на делото.
 26. Чл. 5/1 от Опростена арбитражна процедура на Миланския арбитражен център, Анекс D. Вж. арбитражните правила на Германската арбитражна институция (DIS). Available from: . [viewed 23.02.2024].
 27. Чл. 2.5 от Правилата за бърз арбитраж на Арбитражния център на Търговската камара Бразилия – Канада, CAM-CCBC.
 28. Чл. 5.3 от Правила за арбитраж на SIAC.
 29. Чл. 5/6 от Опростена арбитражна процедура на Миланския арбитражен център, Приложение D.

30. Същото правило е включено и в чл. 42 от арбитражните правила, приети през 2010 г. от Arias Mexico (Мексиканско звено на Международната асоциация за обезпечително право) в рамките на споразумението за сътрудничество, подписано от Мексиканския арбитражен център и Мексиканската асоциация за ценни книжа и финансово право, в сила през 2009 г. Available from: <https://camex.com.mx/wp/wp-content/uploads/2017/11/reglas-de-arbitraje-del-cam-adoptadas-por-arias-mexico.pdf>. [viewed 10.02.2024]. В чл. 4 от Правилата за ускорен арбитраж на SCC на арбитражния съд се дава възможност да удължи сроковете по молба на една от страните или по собствена инициатива, ако счете за необходимо.
31. Съгласно статия 4(2) от Ускорените правила предвижда на UNCITRAL, съобщението за арбитраж и исковата молба се подават заедно. Ищецът трябва да съобщи на ответника своето известие за арбитраж заедно с исковата си молба, които могат да бъдат комбинирани в един документ. Тази разпоредба изменя чл. 20(1) от Арбитражните правила на UNCITRAL, който предвижда, че исковата молба се съобщава в срок, определен от арбитражния съд.
32. Онлайн изслушванията, които излязоха на преден план с бързите арбитражни производства, днес намират приложение и в обикновените арбитражни производства. Поради ограничения за пътуване, забрани за срещи и подобни здравни мерки, наложени поради пандемията, която има значителни последици в нашата страна и в света от 2020 г., много арбитражни центрове решиха да провеждат изслушвания чрез видеоконферентна връзка или онлайн системи за срещи. За практиката на ICC вж. Available from: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/hearing-centre/icc-virtual-hearings/>. [viewed 23.02.2024]. За практиката на SCC вж. Available from: <https://sccinstitute.com/about-the-scc/information-from-the-scc-relating-to-covid-19/>. [viewed 23.02.2024]. За практиката на CAM-CCBC. Available from: . [viewed 23.02.2024].
33. Чл. 5/2 от Правила за ускорен арбитраж на ISTAC; чл. 3/5 от Правилника за бързата процедура на Арбитражния правилник на ICC, Приложение 6. Съгласно правилата за арбитраж на строителната индустрия на AAA и процедурата по медиация F-1, арбитражът няма да провежда изслушвания, освен ако не е поискано от страните или се счете за необходимо в случаите, когато общата сума на иска, без лихвите, не надвишава 25 000 щатски долара.
34. Чл. 7 от Арбитражни правила за маловажни граждански спорове на Арбитражни правила на ИТОТАМ, Приложение 4. В съответствие с правилата за арбитраж на строителната индустрия на AAA и процедурата по медиация F-11, периодът на изслушване не може да надвишава един ден. При необходимост срокът може да бъде удължен с още един ден. В чл. Е-9 от Международните правила за ускорена процедура на CDR е посочено, че изслушването ще продължи един ден, освен ако арбитражът не посочи друго.

35. Чл. 5/5 от Правила за опростена арбитражна процедура на Миланския арбитражен център, Приложение D. По същия начин, в съответствие с чл. 14.6 от правилата на LCIA, арбитражният съд може да използва телеконференция и други технологични съоръжения, за да продължи процеса, включително изслушването, и да предприеме други необходими мерки, стига да може да проведе процеса по подходящ начин. Вж. арбитражните правила на LCIA. Available from: https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx#Article%209. [viewed 10.02.2024].
36. Съгласно чл. 50/б на Ускорения арбитражен правилник на WIPO (Световната организация за интелектуална собственост). Въпросът за откриването на доказателства по принцип не се разглежда в ускорената арбитражна процедура. Той обаче е разгледан в Арбитражния правилник и процедурата по медиация на AAA за строителната индустрия, тъй като е необходим за съответния сектор. В съответствие с F-9 по правило не се извършва разкриване на доказателства в производства, които се провеждат в съответствие с ускорената процедура. Въпреки че могат да бъдат отправени критики относно ограничаването на правото на доказване в ускорените арбитражни производства, не бива да се забравя, че правото на доказване има различни ограничения във всички видове производства, като например използването на правото на доказване в съответствие със съответното време и процедура.
37. Съгласно чл. 3/4 от Правила за ускорена процедура на Арбитражни правила на ICC и чл. 14.6 от Правила на LCIA, арбитражният съд може да ограничи писмените и устните показания на свидетелите, за да ускори производството.
38. Чл. 3/5 от Правила за ускорен арбитраж на Арбитражни правила на ICC Приложение 6.
39. Чл. 34 от Правила за ускорен арбитраж на SCC.
40. В чл. 15 от Правилника за ускорен арбитраж е упоменато, че се предоставя на съда голяма степен на свобода на преценка по отношение на събирането на доказателства. Съдът може да реши кои документи, веществени доказателства или други доказателства следва да бъдат представени от страните и може да отхвърли всяко искане за установяване на процедура за представяне на документи, освен ако всички страни не отправят такова искане.
41. Съгласно чл. 16(1) от Ускорените правила на UNCITRAL, позицията по подразбиране е, че решението трябва да бъде постановено в рамките на шест месеца от датата на учредяване на трибунала, освен ако страните не се договорят друго. В анотацията относно правилата за бърз процес, изготвена от CPR, се посочва, че споменатите правила са изготвени с цел получаване на бърз процес, че целевият период е между 90 и 180 дни и че обикновеният период е ограничен до 90 дни, ако няма специално споразумение между страните. Available from: <https://www.cpradr.org/resource-center/rules/arbitration/fasttrack-administered-arbitration-rules>. [viewed 23.02.2024].

В правилата на САМ-ССВС този период е 10 месеца от изготвянето на документа за мандат (чл.2.15). Въпреки че на практика обикновено има ограничение във времето за целия процес, в специалния регламент на ААА за строителната индустрия е създадена система за контрол на всяка стъпка, като правилата гласят, че ще има максимум 45 дни между първото телефонно обаждане и изслушването, както и че решението ще бъде изготвено в рамките на 14 дни от края на изслушването (F-12, F-13). По същия начин, съгласно член Е-10 от Международния правилник за ускорена процедура на ICDR, решението се постановява в рамките на тридесет дни след приключване на производството или последното писмено изложение, освен ако не е предвидено друго.

42. Чл. 7 от Правила за ускорен арбитраж на ISTAC. По същия начин в чл. 9 на Арбитражните правила на ITOTAM Приложение 4 е регламентирано, че решението се постановява в тримесечен срок от назначаването на арбитра, като този срок може да бъде удължен само от съда при уважителни причини. За подобно регулиране вж. чл. 6 от Правила за арбитраж на Миланския арбитражен център Анекс D.
43. Чл. 8 от Правила за ускорен арбитраж на ISTAC.
44. Чл. 4/1 от Правила за ускорена процедура на Арбитражни правила на ICC, Приложение 6. По същия начин вж. чл. 1 от Бързо производство на Правила за арбитраж на DIS. Съгласно чл. 43 от Правилата за ускорен арбитраж на SCC, 6-месечният период започва да тече от датата на препращане на делото до арбитра и може да бъде удължен от Съда при мотивирано искане от арбитра или когато счете за необходимо.
45. Чл. 5.2.d на Арбитражни правила на SIAC.
46. Например, ако страните решат да преминат към ускорен арбитраж, след като вече е съставен тричленен трибунал съгласно Арбитражните правила на UNCITRAL, страните ще трябва да се споразумеят дали да запазят тричлениния трибунал (което е възможно по чл. 7 от Ускорените правила), или да се назначи едноличен арбитра, и след това също да разгледа статуса на изявленията и доказателствата, представени на бившия трибунал, както е отбелязано в параграф 6 от Обяснителната бележка.
47. Обн. ДВ бр. 2 от 8 януари 1965 г.
48. Обн. ДВ бр.60 от 5 август 1988 г., изм. ДВ бр.93 от 2 ноември 1993 г., изм. ДВ бр.59 от 26 май 1998 г., изм. ДВ бр.38 от 17 април 2001 г., изм. ДВ бр.46 от 7 май 2002 г., изм. ДВ бр.102 от 1 ноември 2002 г., изм. ДВ бр.59 от 20 юли 2007 г., изм. и доп. ДВ бр.8 от 24 януари 2017 г.
49. Обн. ДВ бр.42 от 17 май 2005 г., изм. ДВ бр.59 от 20 юли 2007 г., изм. ДВ бр.47 от 23 юни 2009 г., изм. ДВ бр.100 от 21 декември 2010 г., изм. ДВ бр.106 от 22 декември 2023 г., изм. ДВ бр.39 от 1 май 2024 г.

ЛИТЕРАТУРА

- НЕЙКОВА, М., 2014. *Комплексното административно обслужване и новите стандарти за качество на административното обслужване*, ИПА – София.
- НЕЙКОВА, М., 2018. Служебният обмен на данни – водещ принцип в комплексното административно обслужване. *Административно право – съвременни тенденции в правораздаването и доктрината*. Икономически университет – Варна. ISBN 978-954-21-0972-3.
- НЕЙКОВА, М., 2022. 15 години административно правораздаване в България – проблеми и перспективи. *Сборник с доклади от Национална кръгла маса „15 години административно правораздаване в България- проблеми и перспективи“*. Икономически университет – Варна. ISBN 978-954-21-1122-1.
- ПАВЛОВ, Х. 2023. Генезис и еволюция на идеите за правата на човека. *Годишник на БСУ*, т. XLVIII, с. 268 – 280. Бургас.
- WELSER. I.; KLAUSEGGER, C., 2009. Chapter II: The Arbitration and The Arbitration Procedure-Fast track arbitration: Just fast or something different? In: KLAUSEGGER, K., et al. (Ed.) *Austrian Arbitration Yearbook on International Arbitration*, [online], pp. 259 – 279. Available from: https://www.cerhahempel.com/fileadmin/docs/publications/Welser/ Beitrag_ Welser_2009.pdf. [viewed 01.02. 2024].

REFERENCES

- NEYKOVA, M., 2014. *Kompleksnoto administrativno obsluzhvane i novite standarti za kachestvo na administrativnoto obsluzhvane*. IPA – Sofia.
- NEYKOVA, M., 2018. Sluzhebniyat obmen na dannii – vodesht printsip v kompleksnoto administrativno obsluzhvane. *Administrativno pravo – savremenni tendentsii v pravorazdavaneto i doktrinata*. Ikonomicheski universitet – Varna. ISBN 978-954-21-0972-3.
- NEYKOVA, M., 2022. 15 godini administrativno pravorazdavane v Balgariya – problemi i perspektivi. *Sbornik s dokladi ot Natsionalna kragla masa „15 godini administrativno pravorazdavane v Bulgaria- problemi i perspektivi“*. Ikonomicheski universitet – Varna. ISBN 978-954-21-1122-1.
- PAVLOV, H., 2023. Genezis i evolyutsia na ideite za pravata na choveka. *Godishnik na BSU*, vol. XLVIII, pp. 268 – 280. Burgas.
- WELSER. I.; KLAUSEGGER, C., 2009. Chapter II: The Arbitration and The Arbitration Procedure-Fast track arbitration: Just fast or something different? In: KLAUSEGGER, K., et al. (Ed.) *Austrian Arbitration Yearbook on International Arbitration*, [online], pp. 259 – 279. Available from: https://www.cerhahempel.com/fileadmin/docs/publications/Welser/ Beitrag_ Welser_2009.pdf. [viewed 01.02. 2024].

Internet sources:

<http://www.arbitration.qmul.ac.uk>.

<https://blog.jusmundi.com>.

<https://camex.com.mx>.

<https://ccbc.org.br>.

<https://iccwbo.org>.

<https://istac.org.tr>.

<https://sccinstitute.com>.

<https://uncitral.un.org>.

<https://www.adr.org>.

<https://www.camera-arbitrale.it>.

<https://www.cpradr.org>.

<https://www.disarb.org>.

<https://www.echr.coe.int>.

<https://www.hkiac.org>.

<https://www.icdr.org>.

<https://www.itotam.com>.

<https://www.lcia.org>.

<https://www.siac.org>.

<https://www.wipo.int>.

SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL REVIEW OF FAST-TRACK ARBITRATION IN THE CONTEXT OF MODERN PRACTICES

Abstract. The length of trials before a national court and their high costs are two of the main reasons for the emergence of arbitration. Arbitration facilitates shorter and cheaper trials and enables the trial to be conducted by experts according to the will of the parties involved. This is why arbitration is extremely important in settling commercial disputes that can last for a long time. However, over time, due to the growing interest in arbitration and the nature of the disputes brought before arbitration, the processes began to take longer with high costs. To overcome this difficulty, the concept of fast-track arbitration with simplified procedures and fast conduct of the process emerged.

This study will present a legal analysis of fast-track arbitration, advantages and disadvantages of expedited arbitration, will emphasize the distinctive properties of expedited arbitration, taking into account provisions in comparative law. Here, the perspective and general principles of expedited arbitration regulated by arbitral

institutions in Europe, America and Asia will be explained in detail. Finally, the relationship between the general principles of arbitration and the suitability of fast-track arbitration to those principles will be assessed.

Keywords: fast-track arbitration; institutional arbitration; duration of trial; right to a fair trial

✉ **Dr. Emine Ilyaz**
Burgas Free University